

Kasvatustieteen päivillä tarkasteltiin kasvatuksellisia tiloja

Lauri Keskinen

Marraskuun lopussa Lapin yliopisto tarjosi puitteet 31. kertaa järjestetyille Kasvatustieteen päiville, joiden teemana oli tällä kertaa kasvatuksellinen mielikuvitus ja oppimisen tilat. Aiheita käsiteltiin *keynote*-luennoilla virtuaalisten oppimisympäristöjen (*Second Life*, *World of Warcraft*), yhteisöllisen taidekasvatuksen ja filosofi Ivan Illichin näkemysten kautta. Päivien ensimmäinen *keynote*-puhuja, brittiläinen kasvatustieteilijä ja mediatutkija Diane Carr käsitteli netissä tapahtuvaa opettamista ja oppimista kiinnostavasti, mutta varsinaiset tutkimustulokset loistivat poissaolollaan. Luentoon kiteytyi nykyisin vallalla oleva käsitys virtuaalisista oppimisympäristöistä: Ne ovat kasvatuksen ja koulutuksen seuraava "iso juttu", mutta kukaan ei tunnu tietävän, millä tavalla, kenelle suunnattuna tai milloin ne realisoituvat. Lapin yliopiston kuvataideopettajakouluttaja Mirja Hiltunen puolestaan esitteli kattavasti taiteiden tiedekunnan yhteisöllisiä taideprojekteja, jotka oli suunnattu erityisesti syrjäseutujen eri-ikäisille asukkaille. Kanta-aottavin *keynote*-luento, jonka pitivät dialogina liike-elämässä ja Jyväskylän yliopistossa työskentelevä Kirsi-Marja Saurén ja Tampereen aikuiskasvatuksen professori Juha Suoranta, venyi valitettavasti pitkäksi, eikä syvälliselle keskustelulle jäänyt aikaa. Luento käsitteli filosofi Ivan Illichin kriittisiä näkemyksiä institutionalisoituneesta koulutuksesta ja yhteiskunnasta. Luennoitsijat päätyivät kysymään yleisöltä: Olisiko Illichin näkemyksistä syytä ottaa oppia, jotta Suomi pysyy tulevaisuudessakin koulutuksen alalla maailman parhaana? Vastausta ei kahvitauon kutsuessa ehditty antaa, mutta epäilemättä luento antoi aihetta jatkopohdiskeluille. Kaiken kaikkiaan Kasvatustieteen päiville osallistui lähes 300 kasvatustiede-entusiastia, jotka pitivät 170 esitelmää 27 teemaryhmässä tai symposiumissa.

Kulttuurihistorian jatko-opiskelijana teemaryhmän valinta oli helppoa; seurasin Kasvatuksen historia ja filosofia -ryhmää, jossa pidin myös oman esitelmäni. Puheenjohtajina vuorottelivat ja keskustelua ylläpitivät ansiokkaasti Juhani Tähtinen Turun yliopistosta ja Risto Ikonen Itä-Suomen yliopistosta. Kasvatustieteen ulkopuolelta ja vielä vieraasta tiedekunnasta tullessa lupasin kirjoittaa tämän raportin "ulkopuolisen" näkökulmasta. Itä-Suomen yliopiston Päivi Kujamäki sai kunnian avata teemaryhmän toiminnan esitelmällään John Deweyn kasvatustieteenfilosofiasta. Kujamäen mukaan suomalaiset koulut, vaikka ovatkin ulkoisesti arvioituna tehokkaita ja toimivia, kärsivät demokratiavajeesta, joka johtuu ennen kaikkea kommunikaation puutteesta: oppilasta ei kuunnella, hänen mielipiteitään ei huomioida oppiainetarjonnassa, eikä opetus ole yhteisöllisyyteen kannustavaa saatikka elämäntilanteista. Esitelmää seuranneen keskustelun keskiöön nousivat julkisesta sanasta tutut oppiainejaot ja aineiden rajat. Dewey-parka olisi pettynyt kuullessaan, että keskustelu ei koskenut häntä saatikka esitelmää, vaan pikemminkin oppiainejakoon liittyvää poliittista päätöksentekoa. Ikonen sai esitelmälleen "*System error* ja kasvatuksen mahdollisuus" valmiiksi lämmitetyn yleisön, joka ei pelännyt esittää mielipiteitään. Aihe pysyi demokratiavajeessa ja siinä, kuinka helppoa on muutoksen vastustus *autopoieettisissa järjestelmissä*, Ikonen esitelmässä eduskunnassa ja kunnanvaltuustoissa. *System error* taas viittaa tilanteeseen, jossa järjestelmä toimii itseään vastaan tai itseään hajottaen. Tällöin järjestelmän toiminta-

tapa ja sen tekemä kasvatustyö tulevat näkyviin. Ikonen kertoi esimerkinomaisesti kunnanvaltuustoista, jotka lakkauttivat pieniä kouluyksiköitä selvittämättä, syntyikö toiminnasta tosiasiallisesti säästöä, ja jotka eivät myöskään sallineet tyhjiä koulutiloja käytettävän esimerkiksi paikallisten asukkaiden rahoittamaan koulutoimintaan. Esitelmän jälkeen jäin miettimään, että missähän mielessä siinä käsiteltiin kasvatusta. 'Autopoeettinen järjestelmä' -termin vaikeaselkoisuudesta kertoi esitelmän jälkeen käyty keskustelu, jossa termi loisti poissaolollaan keskustelun keskittyessä koululakkautuksiin ja kunnanvaltuustojen lyhytnäköisenä nähtyyn toimintaan.

Vahvasti filosofispainotteisten esitelmien jälkeen oli vuorossa oma, varsinaissuomalaisen työväenurheiluseurojen opettamistoimintaa tarkasteleva esitelmä, joka lähestyi aihetta puhtaasti historiallisesta näkökulmasta. Tai siltä ainakin tuntui kasvatustieteilijöiden ympäröimänä, vaikka käsittelytapani on joidenkin kulttuurihistorian tutkijoiden toimesta tuomittu seuraavasti: "Ei tämä ainakaan kulttuurihistoriaa ole!" Esitelmäni puolusti paikkaansa Kasvatustieteen päivillä koska tarkastelin kasvatustoimintaa laajasti, sekä tavoitteellisena opettamisena että sosialisatona. Jälkeenpäin käyty keskustelu osoitti historiatieteellisen lähestymistavan hedelmällisyyden tutkittaessa kasvatukseen liittyviä ilmiöitä. Yksinkertaisena voidaan todeta, että kyseisen lähestymistavan lähtökohtana ovat alkuperäislähteet ja niiden tulkinta ympäröivän ajallisen ja paikallisen kulttuurin tuotteina. Samaa lähestymistapaa näkisin mieluusti hyödynnettävän laajemmalti kasvatuksen historian tutkimuksessa.

Sastamalan Opistoa edustanut Kari Kotiranta esitteli kiinnostavaa tutkimustaan äitien ja tyttärien suhteista Suomessa, Romaniassa, Turkissa ja Italiassa. Kotiranta tutki suhteita fenomenologisella tutkimusotteella – siis merkityksiä tarkastellen – ja ympäröivän yhteiskunnan ja kulttuurin huomioiden. Eräs tutkimustuloksista olikin, että suhteet kuvastivat hyvin myös ympäröivää kulttuuria ja naisten asemaa. Kulttuurista riippumatta äidit ja tyttäret pitivät välillään olevaa suhdetta tärkeänä ja antoisana. Toisenlaisia tuloksia olisi saattanut nousta esiin, jos tutkimukseen olisi otettu myös kaupunkilaislapsia, nyt kohteena olivat maaseudun äidit ja tyttäret. Käytännönläheisyydestään huolimatta tutkimuksella on varmasti paljon annettavaa perhedynamiikasta, sukupolvien välisistä eroista ja naistutkimuksesta kiinnostuneille. Jäämme odottamaan tutkimustulosten julkaisua!

Seuraavat esitelmät kietoutuivat aiheiltaan mainiosti yhteen luoden onnistuneen lopetuksen teemaryhmän ensimmäiselle päivälle. Ensin Helsingin yliopiston Liisa Hakala käsitelti edistyksen ja kehityksen määrittelyperusteita koulumaailmassa, sitten Helsingin yliopiston Janne Varjo tarkasteli valtiovaltaa koulutuksen säätelijänä 1800-luvun lopulta nykypäivään. Hakala selvitti, mikä taho määrittelee edistys-käsitteen sisällön, ja onko ylipäätään järkeä määrittellä yhteisiä kehitystavoitteita moniarvoiselle nyky-yhteiskunnalle. Ikonen vastasi kysymykseen peittämättömän suorasukaisella tyyllillään: "Ei ole epätodellisempaa kuin näkemys yhtenäisestä kansasta – siksi ei ole myöskään yhtenäistä määrittelyperustaa". Puhuessaan edistyksestä ja kehityksestä Hakala puhui samalla vallankäytöstä eli siitä, mikä taho on asemassa, jossa se voi määrittellä kokonaiselle kansakunnalle oikeanlaisiksi katsotun tietopohjan, sivistyksen ja kulttuuriset ihanteet. Postmodernin näkemyksen mukaan nyky-yhteiskunta on sirpaloitunut, eikä niin sanottua suurta kertomusta enää ole. Osittainhan siinä on kyse harhasta tai historiattomasta näkökannasta – ei yhteiskunta aiemminkaan ollut staattisessa tilassa tai kannattanut vain yksiä arvoja kerrallaan. Varjon esitelmä puolestaan käsitelti sitä, kuinka valtiovalta sääteli koulupiirejä ankaralla kädellä kotimaisen kouluinstituution alkuaikoina, kun taas 1980-luvulta lähtien vastuuta annettiin yhä kunnallisen itsehallinnon käsiin. Tätäkin esitelmää seuranneessa keskustelussa palattiin kysymykseen kuntahallinnon roolista kouluverkon ylläpitäjänä ja siihen, minkälaisia vaikutuksia pienten koulujen lakkauttamisella on koulutyölle.

Teemaryhmän toisen päivän avasi ammattikorkeakoulu Haaga-Helian Aarni Moisala näennäisen kevyellä esitelmällään, joka kuitenkin jätti miettimään. Moisala alusti *social molding* -termistä (vapaasti käännettynä sosiaalisten tilanteiden muokkaus/muovaaminen) ja sen testaamisesta asiakkuuteen ja kuluttamiseen liittyvissä tilanteissa. Esimerkkinä Moisala kertoi puhelusta asiakaspalvelunumeroon. Numeroon soittaessa asiakaspalvelija usein kertoo nauhoittavansa puhelun palvelun arvioimista ja kehittämistä varten. Tähän Moisala kertoi vastanneensa, että hänkin nauhoittaa puhelun, jotta voi kehittää itseään asiakkaana. Useimmiten odottamaton vastaus sai asiakaspalvelijan hämilleen, mutta samalla jäykkä tilanne tuli kevennettyä. Tilanteiden muokkaamisella ja näkyväksi tekemisellä on Moisalan mukaan mahdollista tarkastella tilanteisiin liittyviä eettisiä valintoja, jotka useimmiten jäävät huomaamatta. Niiden näkyväksi tekeminen puolestaan tarjoaa oppimistilanteita niin muokkaajalle kuin muillekin tilanteessa mukana oleville henkilöille. Loppukaneettina Moisala totesi, että kuluttaminen on tehty helpoksi, mutta kuluttamatta jättäminen ei. Sosiaalisten tilanteiden säätelystä siirryttiin sujuvasti moraalissäätelyyn, josta alusti Juhani Tähtinen. Makrotason tarkastelussaan Tähtinen pyrki paikallistamaan moraalialueita määritteleviä tahoja sekä niitä keinoja, joilla moraalitilanne välitettiin kansalaisille 1500-luvulta 1800-luvulle. Sanomattakin on selvää, että ylipitkä tarkastelujakso ja tutkittavan aiheen paikantamisen vaikeus alkuperäislähteistä luo tutkimukselle omat – toivottavasti ei ylitsepääsemättömät – vaikeutensa. Historiantutkijana olisin kaivannut lisätietoa käytetyistä lähteistä ja niiden tulkinnasta. Aiheeltaan ja tematiikaltaan Tähtisen alustus oli omani kanssa ainoa kasvatustieteen tutkimus muuten filosofiaan pureutuvien alustusten parissa.

Viimeisenä alusti pro gradu -vaiheessa oleva Oulun yliopiston Hanna-Maija Huhtala Theodor Adornon kriittisistä näkemyksistä ja erityisesti puolisivistyksen käsitteestä. Sosiologi, filosofi ja säveltäjä Adornon mukaan ihmiskunnan historian aikana ihminen on mennyt teknisesti eteenpäin mutta moraalin kannalta taaksepäin. Aivan oikeutetusti Ikonen kysyi, että mikä on se taho, joka pystyy määrittelemään ihmisten moraalin tason, ja minkälainen moraalitilanne on arvokkaampi kuin toinen. Tähän ei tietystikään saatu vastausta niin Huhtalalta kuin Adornon tuotannostakaan. Myös Adornon puolisivistyksen käsite aiheutti vilkasta keskustelua. Adornon mukaan puolisivistys on pääosin teoreettista sivistystä ja se on vallanpitäjien keino hallita kansalaisia. Ratkaisuksi Adorno on tarjonnut esteettisen kasvatuksen kohottamista ylimmäksi arvoksi. Siitä, mitä esteettiseen kasvatukseen sisältyy, ei kuitenkaan teemaryhmässä saatu selkoa.

Historiantutkijana yllätyin siitä, kuinka nopeasti useimmat keskustelut kääntyivät nykypäivän (perus)koulutusta koskeviin ongelmiin. Tämä kertoo kahdesta seikasta: ensinnäkin, taidosta yhdistää teoreettiset ja filosofiset tutkimukset elävän elämän tilanteisiin tavalla, joka antaa myös alkuperäiselle tutkimukselle hieman lisää "lihaa luiden päälle"; ja toisaalta kasvatustieteen mielisissä pyörivistä kysymyksistä, joille tämänkaltaisen foorumi tarjosi hyvän ulostulotien. Kysymykset, jotka nousivat jatkuvasti esiin, olivat seuraavanlaisia: Kuka hallitsee koulutusta ja laajemmin moraalialueita, ja onko nykyinen kotimainen koulutuspolitiikka kestävä? Näitä käsitellään varmasti seuraavillakin Kasvatustieteen päivillä Joensuussa 2011.

FM Lauri Keskinen on kulttuurihistorian jatko-opiskelija Turun yliopistossa.